

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ТЛУМАЧЕННЯ «ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ»

THEORETICAL AND LEGAL INTERPRETATION «ETHNIC IDENTITY»

Ковний Ю.Є., к.е.н., адвокат

Стаття присвячена теоретико-правовому тлумаченню поняття «етнічна ідентичність» через аналіз доктринального розуміння цього явища та його співвідношення з націоналізмом як соціальним явищем.

Вказано, що націоналізм і етнічна ідентичність є центральною юридичною проблемою сучасного світу. В умовах глобального права та трансформаційного суспільства важливо мати позитивне сприйняття власної правової ідентичності, і це стає можливим у тому числі завдяки усвідомленню приналежності до певної соціальної групи. Етнічна ідентичність притаманна представникам певної етнічної групи та відображає сприйняття особисто ціннісних етнічних атрибутів, серед яких домінуючими є територія проживання та мова. Нині акцент на певних соматичних рисах представників етносу нині не є домінуючим у репрезентуванні етнічної групи. Формування етносу передбачає участь у цьому процесі порівняно значної кількості людей, які проживають на певній території.

Досліджено три основні наукові позиції щодо конструювання етнічності: примордіалісти, інструменталісти та конструктивісти.

Доводиться, що школа примордіалістів тлумачить етнічність як сталу, постійну, незмінну характеристику особи, правова природа якої зумовлена природним поділом світу, притаманна людським істотам від народження і передається з покоління в покоління.

Школа інструменталістів тлумачить досліджувану категорію як змінне явище, що має часові межі і політичний характер, оскільки етнічні групи використовують її як засіб отримання переваг, доступу до ресурсів і влади.

Конструктивісти також вважають, що етнічна приналежність не є сталою та фіксованою, доводячи можливість особистого вибору людиною своєї ідентичності та трансформації її протягом життя. Релігія, мова, а фізичні особливості – це набір ідентичностей з яких можна вибрати національну приналежність і ідентичності.

Констатовано, що полярність визначених вище підходів є незаперечною, проте всі вони зводяться до того, що унікальність такого юридико-соціального явища як етнічна ідентичність навіть в умовах сучасного глобалізованого світу є важливим чинником для правового регулювання.

Догматичний правовий конструкт етнічної ідентичності в парадигмі національної політики слід розуміти як соціальний чинник політичного устрою суспільства. Етнічні групи екзистенціально належать до суб'єктів політико-правового устрою, тому важливим підходом є пристосування суспільного і правового життя до їх інтересів, визначення критеріїв комунікації їх в правовій демократичній державі на основі доктрини конституціоналізму, відзначення етнічного розмаїття що протистоїть спробам втратити ментально-ордологічні атрактори та цінностей.

Ключові слова: етнічна ідентичність, соціальна група, правова політика, націоналізм, правове тлумачення, правові школи.

The article is devoted to the theoretical and legal interpretation of the concept of «ethnic identity» through the analysis of the doctrinal understanding of this phenomenon and its relationship with nationalism as a social phenomenon.

It is indicated that nationalism and ethnic identity are the central legal problem of the modern world. In the conditions of global law and transformational society, it is important to have a positive perception of one's own legal identity, and this becomes possible, among other things, thanks to the awareness of belonging to a certain social group. Ethnic identity is inherent to representatives of a certain ethnic group and reflects the perception of personally valuable ethnic attributes, among which the territory of residence and language are dominant. Currently, the emphasis on certain somatic features of representatives of the ethnic group is not dominant in the representation of the ethnic group. The formation of an ethnos involves the participation in this process of a relatively large number of people living in a certain territory.

Three main scientific positions on the construction of ethnicity were studied: primordialists, instrumentalists, and constructivists.

It is proven that the school of primordialists interprets ethnicity as a fixed, constant, unchanging characteristic of a person, the legal nature of which is determined by the natural division of the world, inherent in human beings from birth and transmitted from generation to generation.

The school of instrumentalists interprets the studied category as a variable phenomenon that has temporal boundaries and a political character, since ethnic groups use it as a means of obtaining preferences, access to resources and power.

Constructivists also believe that ethnicity is not stable and fixed, proving the possibility of a person's personal choice of his identity and its transformation during his life. Religion, language, and physical features are a set of identities from which nationality and identities can be chosen.

It was established that the polarity of the approaches defined above is indisputable, but they all boil down to the fact that the uniqueness of such a legal and social phenomenon as ethnic identity, even in the conditions of the modern globalized world, is an important factor for legal regulation.

The dogmatic legal construct of ethnic identity in the paradigm of national politics should be understood as a social factor of the political structure of society. Ethnic groups existentially belong to the subjects of the political and legal system, therefore an important approach is the adaptation of social and legal life to their interests, the determination of the criteria for their communication in a legal democratic state based on the doctrine of constitutionalism, the recognition of ethnic diversity that resists attempts to lose mental and ordological attractors and values.

Key words: ethnic identity, social group, legal policy, nationalism, legal interpretation, legal schools.

Постановка проблеми. Суспільство є етнічно різноманітне. У більшості підходів до стратифікації етнічна приналежність розглядаються як такі, що стосуються передусім символічної чи культурної сфери, у той час як саме правове вирішення статусу цієї групи має вагоме значення.

В межах держави можуть проявлятися групи з різною етнічною ідентичністю і така ситуація безумовно стосується політичної сфери суспільства, впливає на її правову політику. Зокрема на національному рівні потребують вирішення принаймі такі питання як адміністративно-територіальний устрій, статус національних меншин, запобігання дискримінаційним проявам, мовна політика, релігійна толерантність у праві тощо.

Упередження та дискримінація як психосоціальні явища зберігаються і продовжують впливати на різні соці-

альні групи. Ці проблеми виникали в різних типах суспільств та історичних часів. Усі ці ситуації вказують на те, що, незважаючи на зусилля побудувати глобалізоване та солідарне суспільство, упередження та дискримінація щодо певних груп все ще створюють перешкоди для досягнення таких цілей.

Націоналізм і етнічна ідентичність є центральною юридичною проблемою сучасного світу. Після розпаду Радянського Союзу відбулося поширення націоналістичних та етнічних конфліктів. Послідовний вибух інтересу до етнічності та націоналізму породив нагальну потребу в систематичних дослідженнях у цій галузі, адже ми живемо в часи розгулу націоналізму, часто прозваного антиміграційними, якщо не відверто ксенофобськими позиціями.

Стан дослідження. Правова політика держави щодо національних меншин, етнічних меншин, відстоювання національних інтересів неодноразово піднімалася на науковому рівні дослідниками національної школи загально-теоретичної юриспруденції, філософії права та конституціоналізму. Однак проблема особливо актуалізується в контексті військових дій, сепаратистських тенденцій, загроз територіального характеру, тому потребує додаткового аналізу цілий комплекс питань пов'язаних з етнополітикою держави.

Метою дослідження є аналіз теоретико-правового тлумачення поняття «етнічна ідентичність» через аналіз доктринального розуміння цього явища та його співвідношення з націоналізмом як соціальним явищем.

Виклад основних положень. Людина є носієм різних соціальних цінностей та акумулює прояви соціального суспільства конкретної історичної епохи. В умовах глобального права та трансформаційного суспільства важливо мати позитивне сприйняття власної правової ідентичності, і це стає можливим у тому числі завдяки усвідомленню приналежності до категорії чи соціальної групи.

Загалом етнічна група може бути визначена як група людей, яка має спільні традиції та культуру, які не поділяються іншими і до них належать такі чинники як мова, діалект, норми, цінності, традиції, релігія, досвід, історія, харчування, регіональні та біологічні спорідненості. Етнічна ідентичність притаманна представникам певної етнічної групи. Серед вищеперахованих чинників ключовими є історична спільність території проживання та мова, а інші елементи не завжди відображають особливість етносу, відмінність групи осіб від інших.

Важливо розуміти, що акцент на певних соматичних рисах представників етносу нині не є домінуючим. В час активної асиміляції та міграції етномаркувальні візуальні ознаки не є беззаперечними критеріями, відкидається пріоритет біологічних факторів. Найбільш адекватно аналізує складний феномен етносу конструктивістська теорія. Згідно з нею, етнос – це етносоціальний феномен, формування якого є історичним процесом самоорганізації певної територіальної спільноти, в якому діють об'єктивні і суб'єктивні (харизматичні особи чи група осіб) фактори. У процесі формування етносу набуває визначальних ознак, які можуть підтримувати його існування або ні, і тоді етнос зникає. Формування етносу передбачає участь у цьому процесі порівняно значної кількості людей, які проживають на певній території (для сформованого етносу ця умова не є обов'язковою), усвідомлюють свою єдність, спільність інтересів та відмінність від інших спільностей [1, с.95].

В літературі виокремлюють кілька етапів етносу, наприклад етнічна самооцінка, самосвідомість, запит на політичну автономію, вимога рівності та наступності тощо. Етнічні групи використовують етнічну приналежність для зміни свого статусу висуваючи свої вимоги на політичній арені, в контексті громадянських або освітніх прав, хороших економічних можливостей, а також вимагають максимуму політична автономія у формах груп інтересів. Пол Брасс ще півстоліття тому вивів формулу за якою етнічна група використовує будь-яке місце культурної відмінності як символ для створення внутрішньої стійкості і відрізнятти його від інших, тому етнічна група - це населення, яку складає сфера спілкування та взаємодії щодо біологічного самозбереження та членства у групі ідентифікації себе стосовно інших та поділяє деякі фундаментальні культурні цінності» [2, с.34].

Існує три основні школи наукової позиції щодо конструювання етнічності: примордіалісти, інструменталісти та конструктивісти.

Школа примордіалістів стверджує, що етнічність не можна змінити, оскільки це постійне явище зумовлене

природним поділом світу та притамання від народження і передається з покоління в покоління. Представники цього тлумачення етносу доводять, що люди мають суттєву спільність за їхніми кровними зв'язками, расою, мовою, звичаями, регіоном, культурою та розглядали їх як важливі стовпи формування групи. Примордіалісти також стверджують, що нації не є створення модернізму. За словами А. Д. Сміта, «Нації є вічними і формувались у кожному період історії в кожній частині світу та етнічність і націоналізм у сучасний час – це просто відродження домодерної політичної ідеології» [3]. Крім того, були ідеологічні рухи виражені деякими націями, щоб підтримувати та здобувати їх єдність, самобутність і автономію, а ті рухів називають націоналізмом.

Як зазначає Сміт, деякі нації утворюються на основі досучасних, а деякі – сучасні. Спільна батьківщина, спільне господарство, спільне історична територія та масові культури, суб'єктивні такі елементи, як спільні спогади, відіграли велику роль значну роль у створенні націй, а етнічна приналежність має великі зв'язки з кровні або споріднені зв'язки. Етнічність є фундаментальною ідентичності, як від народження і фіксованої, це не може бути змінено. Вона полягає в родинних зв'язках і має історичне коріння в минулому. Примордіалісти дотримуються такої думки націоналізму та етнічної ідентифікації не є сучасним явищем. Нації давні, вкорінені в обох людях біології та історичної давнини. Обґрунтування представників цієї доктрини не сконцентровано в межах окремих часових рамок, навпаки ми бачимо представників як 60-тих років XX століття (С. Geertz, F. Barth), періоду міленіуму (P.Brass, R. Tariq, J. Htchinson, A. D Smith) так і сучасників (S. Joireman, K. Chandra).

На думку інструменталістів етнічна приналежність не є постійною і може змінюватися з часом. Вони також стверджують, що для того, щоб отримати доступ до багатства і влади може бути використана етнічна приналежність як засіб її здобуття. Інструменталісти дотримуються думки, що етнічна група має певну політичну мету. Вони вказують, що зазвичай етнічна приналежність є зброєю для досягнення матеріальної мети. Крім того, вважають інструменталісти що для отримання політичного інтересу використовується етнічна приналежність саме політичними елітами. Пол Р. Брасс – відомий інструменталіст, стверджує що при розподілі ресурсів між містом і селом порушуються адміністративні і технологічні вимоги індустріалізації та нехтуються внутрішні потреби нездолених груп і звідси виник націоналізм [4], він доводить що з'являються еліти, що представляють певні групи інтересів і націоналізм функціонує як конфлікти між елітами почалися через ресурси розподілу і політичну владу. Бенедикт Андерсон стверджує, що нація так само як етнос є вигаданою політичною спільнотою, яка за своєю суттю обмежена і суверенна. [Цит. за 5, с.85]

Конструктивісти також вважають, що етнічна приналежність не є фіксованою та одиничною. Вони сперечаються далі що етнічна ідентичність може бути змінена, а іноді, зміна дуже масштабна. Крім того, вони вірять, що може бути сконструйована нова етнічна ідентичність. На думку соціальних конструктивістів, релігія, мова, а фізичні особливості – це набір ідентичностей з яких можна вибрати національну приналежність і ідентичності. Далі стверджують, що люди встановлюють свої власні уподобання, а також вибрати свої власні ідентичності, яку формують економічні та політичні умови. Так вважають соціальні конструктивісти етнічність частково порушується, частково приписується. Тим не менш, це не означає, що це просто питання інтелектуальний вибір. Як зазначає Амартіс Сен, не лише розум бере участь у виборі ідентичності, але міркування, можливо, доведеться взяти до уваги відповідність і соціальний контекст перебування в одній категорії чи іншій [6].

Так, прихильники конструктивізму звертають увагу на суб'єктивні чинники її виникнення, на відміну від примордіалізму та есенціалізму, які опираються на ідею початковості, об'єктивності існування нації. Примордіалістичний підхід пов'язаний з тим, що націю можна ідентифікувати на основі визначених об'єктивних ознак, не залежних від суб'єктивних поглядів її представників. До таких ознак переважно відносимо загальні, а не специфічні характеристики: територія, економічне життя, мова, національний характер культури. Конструктивізм – це парадигма, в межах якої нація розглядається як соціальна конструкція, що не має «реальних» історичних чи культурних коренів. Представники такого підходу понятійної концептуалізації нації бачать у ній «великий колектив», оснований на фундаментальній згоді її членів [7, с. 105] проте «квазіоб'єктивний характер» [8].

Понятійно-категоріальний апарат у праві формує основний конструкт юридичного розуміння суспільного явища. Доктринальні тлумачення визначають тенденційні фактори розвитку правової ідеології. Визначені вище підходи до розуміння етнічної ідентичності представляють фундаментальні поняття для розуміння упереджень і дискримінації, такі як поняття соціальної категоризації, що розуміється як когнітивний інструмент, який сегментує, класифікує та впорядковує соціальний світ. Ця центральна концепція висвітлює когнітивні процеси, які дозволяють побудувати позитивну ідентичність: соціальну ідентичність, соціальне порівняння та позитивну відмінність. Як наслідок цих процесів, ми віддаємо перевагу своїй етнічній групі і, паралельно, принижуємо чужу групу. Це було б концептуальним підґрунтям феномену упередження, яке ґрунтувалося б на психологічній тенденції категоризувати світ і людей у перспективі нас проти них. Саме підходи до розуміння етнічної ідентичності відображає можливість для формування правової політики держави, імплементації в них принципів верховенства права та рівності, або ж навпаки возвеличення певної групи за етнічною чи національною ознакою.

Полярність визначених вище підходів є незаперечною, проте всі вони зводяться до того, що унікальність такого юридико-соціального явища як етнічна ідентичність

навіть в умовах сучасного глобалізованого світу є важливим чинником для правового регулювання.

Ґрунтовний аналіз сучасних поглядів на зміст етнічної ідентичності та націоналізму все ж не дає можливості заперечувати аргументованість всіх трьох наукових шкіл, що репрезентовані вище. Як аргументує Е. Ондігі, незважаючи на те, що слід визнати популярність критики щодо наприклад примордіалістської школи, все ж такі підходи залишаються основоположними щодо пояснення сутності етнічності чи етнічної приналежності, тому що беззаперечною є теза про наявність основних елементів етнічності: спільне походження; культура; мову; умови проживання; і імена. Це додає довіри аргументам про те, що етнічна приналежність завжди була постійним явищем, і що серед більшості людей завжди було бажання ідентифікувати себе етнічно [9].

Важливо розуміти на рівні суб'єктів, що формують систему права окремої держави, що етнічні групи завжди були і в подальшому будуть суб'єктами політичної системи суспільства, пристосування суспільного і правового життя до їх інтересів, визначення критеріїв комунікації їх в правовій демократичній державі на основі доктрини конституціоналізму, відзначення етнічного розмаїття протистоїть спробам втратити ментально-ордологічні атрактори та цінності через якусь «нав'язану» глобальну однорідність, створену для підризу етнічної основи.

Висновок. Розглянуто основні наукові позиції щодо конструювання етнічності: примордіалісти, інструменталісти та конструктивісти. Констатовано, що полярність підходів є незаперечною, проте всі вони зводяться до того, що унікальність такого юридико-соціального явища як етнічна ідентичність навіть в умовах сучасного глобалізованого світу є важливим чинником для правового регулювання.

Перспективою подальших наукових розвідок повинен стати аналіз факторів взаємодії глобалізації та трансформації суспільно-політичних явищ сучасної держави та етнічна ідентичність як прояв первинної суспільної цінності окремої групи, особливо в аспекті принципу розвитку національної та етнічної самобутності народів та націй, окремих етнічних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савенок Л. А. Онтологічні підвалини вивчення категорії «Етнічна ідентичність» в інтегрованому курсі «Громадянська освіта» Наукові записки Малої академії наук України. 2020. № 3. С. 92-100.
2. Barth F. Ethnic Groups and Boundaries: Social Organization of Culture Differences. Oslo: Allen & Unwin. 1970. 153 p.
3. Smith A. D. Culture, community and territory: the politics of ethnicity and nationalism. International Affairs, 1996. Vol. 72(3), P. 445–458. <https://doi.org/10.2307/2625550>
4. Brass P. R. Ethnicity and Nationalism (Theory and Comparison), UK: Sage Publications, 1991. 358 p.
5. Malik M. S., Abbasi A. M., Arshad U. Ethno-Nationalism: Theories and the Dynamics of the Demand for the New Federating Units. Global Regional Review. 2021. Vol. VI, No. II P. 80–87 DOI: 10.31703/grr.2021(VI-II).
6. Sen A. Identity and violence: The illusion of destiny. New Delhi: Ailen Lane. 2006. 126 p.
7. Мовчан П. П. Зміст поняття «національна ідентичність»: теоретико-методологічний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 17. С. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_17_21
8. Coakley J. Primordialism' in nationalism studies: theory or ideology? Nations and Nationalism 2018. Vol.24, Is.2 P. 327-347
9. Ondigi, E. A. Review of the primordial approaches to ethnicity: Focus on Kenya. Research Journal in Advanced Humanities, 2021. Vol. 2(4). URL: <https://royalliteglobal.com/advanced-humanities/article/view/726>